

RIJEČ O OČUVANJU ŽBUKA NA POVIJESNIM ZGRADAMA

Petar Puhmajer

Restauratorski pristup povijesnim žbukama, savjetovanje

Restauratorski centar Ludbreg; Hrvatski restauratorski zavod

4.-15.7.2005.

Opstanak povijesnog materijala na arhitektonskom spomeniku važan je ne samo radi očuvanja povijesnih svojstava i simboličnih vrijednosti spomenika, već i zato jer se na tom materijalu može učiti o povijesti građevinskih tehnika i metoda koje su se nekoć upotrebljavale, a danas su posve zaboravljene. Osim zidne građe (kamen, opeka, drvo), u povijesne materijale možemo svrstati i žbuku.

U srpnju ove godine, u Restauratorskom centru Ludbreg održano je savjetovanje o povijesnim žbukama u organizaciji Hrvatskog restauratorskog zavoda. Na njemu su gostovali predavači Werner Koch i Steffen Laue s Fakulteta primijenjenih umjetnosti u Potsdamu. To je bio svojevrsan nastavak velikog simpozija iz 2002. godine održanog u istom centru, na kojem su međunarodni stručnjaci razmjenjivali iskustva i saznanja u istraživanjima i obnovi žbukanih pročelja na povijesnim zgradama. Na ovogodišnjem su se skupu mogli čuti primjeri obnove nekih spomenika u Njemačkoj i Austriji. Prof. Koch je, uz niz primjera, istakao način obnove kartuzijanskog samostana u Mauerbachu kraj Beča, a prof. Laue je govorio o prirodnoznanstvenim istraživanjima žbuka. Radionički dio savjetovanja održan je u selu Križovljan kod Ludbrega gdje se nalazi kapela Sv. Križa, datirana u srednji vijek, koja predstavlja pravu riznicu povijesnih žbuka.

Tradicija žbukanja pročelja u prošlosti je bila osobito živa u kontinentalnom dijelu Hrvatske, dok se u priobalju javlja tek od 18. stoljeća, a postaje učestala tek od doba historicizma naovamo. Žbuka koja prekriva pročelja često formira raznorodne ukrase po kojima prepoznamo stil, vrijeme nastanka i kvalitetu građevine, a čak ponekad i ruku majstora. Konzervatorskim se istraživanjima, primjerice, može otkriti da su ukrasi na pročeljima bili sasvim drugačije oblikovani nego što su danas. Na žalost, takva se istraživanja neće moći raditi kroz nekoliko desetljeća jer stihijski nastale intervencije na zgradama, kao i praksa konzervatora, uglavnom ne nastoje očuvati povijesne žbuke. Te se žbuke redovito zamjenjuju novima, a izvorni ukrasi i profilacije ostaju sačuvani tek u fotodokumentaciji i na detaljnim arhitektonskim nacrtima. Tako danas mnogi naši stručnjaci ne znaju da ono što gledamo na starijim povijesnim pročeljima u Hrvatskoj uglavnom nije izvorna povijesna žbuka iz doba nastanka građevine, pa tako ni ukrasi po kojima vrednujemo tu arhitekturu često nisu povijesni. Žbuka starijih od 17. stoljeća gotovo da i nema sačuvanih, ali ponekad se ipak nađu u nekim zabitim kapelama ili zaboravljenim dvorcima. Zgrade su mogle biti prežbukane u bilo koje vrijeme, ali su sva povijesna razdoblja uglavnom zadržavala postojeći materijal, krpala ga i nado-punjavala, a tek su kraj 19. i 20. stoljeće donijeli

Kapela SV. Križa, Križovljan kraj Ludbrega - primjer povijesne arhitekture s očuvanim stanim žbukama

masovno prežbukavanje zgrada. Ono, ponekad, s više ili manje uspješnosti kopira "stari sjaj". Čest je slučaj da su majstori koji su radili intervenciju izvodili detalje prema vlastitom nahodjenju, pa bi umjesto grebenasto oblikovanih rustičnih kvadara nastale glatke plohe. Takvi se zahvati mogu prepoznati jedino konzervatorskim istraživanjima, u prvom redu sondiranjem. Kad je stara žbuka sačuvana, jasno se prepoznaje takav zahvat. Međutim, u slučaju kad je stara žbuka otučena, o izvornom izgledu možemo samo nagađati. U međuvremenu, svakim danom vidimo skele na pročeljima Zagreba i drugdje u Hrvatskoj s kojih se sva žbuka uklanja s pročelja i radi nova.

Konzervator se može opravdati s dva argumenta. Prvi bi bio da je žbuka u toliko lošem stanju da ju uopće nije moguće konsolidirati, te bi njena rekonstrukcija bila skup i mukotrpan posao sa slabim rezultatima. Ali neka su pročelja vrijedna truda, zar ne? Drugi argument je da je prije uklanjanja žbuke zatečeno stanje dokumentirano fotografijama i arhitektonskim nacrtima. Ovo

potonje nije uobičajena konzervatorska praksa, iako bi trebala biti. Detaljna se dokumentacija u nas radi samo za najznačajnije građevine (i to samo neke!), dok se za brojne građanske kuće i dvorce sve prepušta izvođaču, odnosno investitoru. Slab nadzor i labava organizacija konzervatorske struke vode tako ponekad, nažalost, u uništavanje kulturnih spomenika.

Postoji još jedan važan razlog zašto treba čuvati stare žbuke. One nose tajnu izvornoga obojenja građevine. Konzervatorskim je istraživanjima moguće otkriti i izvorni sloj boje na žbuci. Mnogi danas misle da je boja neke građevine proizvoljni faktor, koji se brzinski odabere po nekim estetskim kriterijima kad su svi građevinski radovi gotovi. Zamislite da restaurirate neku sliku pa odlučite da vam ne odgovara crvena boja haljine dame na slici te je prebojite u zelenu. Jednako je s pročeljima. O boji pročelja odlučio je arhitekt koji je sagradio zgradu. Herman Bollè obojao je pročelje Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu monokromno, u oker boju, a slična je bila i zgrada

Školskog foruma, današnjeg Muzeja Mimara. Kako je Muzej Mimara postao sivo-plav, a MUO žut s tamnije nijansiranim ukrasima? Gubitkom monokromije dokinuta je i osnovna ideja arhitekta, a to je dematerijalizacija ukrasa na pročelju. Na obje su zgrade rađena konzervatorska istraživanja, ali se obnovitelji njima nisu rukovodili prilikom zahvata.

Povijesna obojenja i žbuke samo su manji dio već razrađene, šire konzervatorske teme “konzervi-

ranje-rekonstrukcija-replika”. Ipak, nužno je s vremena na vrijeme podsjetiti zašto treba čuvati povijesne materijale te koje su mogućnosti njihove obnove u vremenu kada se gube saznanja o starim građevinskim tehnologijama. Budući da one često više nisu dostupne u suvremenom graditeljstvu, obnova spomenika ostaje skup i zahtjevan proces.